

**TIL VA MADANIYATNING O'ZARO BOG'LIQLIGI. O'ZGARISHLAR VA JAMOAT
MADANIYATIRIVOJLANISHINING TILDA AKS ETISHI**

Azimova Amira Muminova

Ilmiy rahbar: kafedra mudiri

Koreys tili nazariyasi va amaliyoti (O'zDJTU)

Alimjonova Asalabonu Ziyodjonovna

O'zbekiston Davlat Jahon talabasi

Tillar Universiteti, 2 bakalavriat kursi

Annotatsiya

Har qanday xalqning tili uning so'z bilan ifodalangan tarixiy xotirasidir. Aynan tilda va til orqali biz milliy psixologiya, odamlarning fe'l-atvori, uning fikrlash tarzi, o'ziga xos ijodiy ish usullari, axloqiy va ma'naviy holati kabi eng muhim o'ziga xos xususiyatlar va xususiyatlarni ochib beramiz. Binobarin, til madaniyati ekologik jihatdan "nutq-atrof-muhit mavjudligi"ning ajralmas qismi sifatida qaralishi mumkin va kerak

Kalit so'zlar: Til, odamlar, nutq muhiti, nutq, ijtimoiy hodisalar, ma'naviyat, etnologiya, "jamiyat" atamasi, ijtimoiy faoliyat.

Abstract

The language of any people is its historical memory expressed in words. It is in language and through language that we reveal such most important peculiarities and features as national psychology, people's character, the way he thinks, his specific ways of creative work, his moral and spiritual state. Consequently the culture of language can and must be regarded in ecological aspect as an integral part of «speech-environmental existence»

Keywords: Language, people, speech environment, speech, social phenomena, spirituality, ethnology, the term "society", social activity.

Til – millatning ma'naviy boyligi, qiyofasining bir bo'lagi va birdamligi timsolidir.¹ Har bir millat milliy o'ziga xosligi hamda o'z madaniyati bilan boshqa millatlardan ajralib turadi. Bunda, shubhasiz, uning tili ham madaniyatining bir ko'rinishi sifatida namoyon bo'ladi. Til insoniy muloqot va o'zaro bog'liqlik, rivojlanishning eng muhim elementidir. Aynan nutq insoniyatning rivojlanishi va rivojlanishiga imkon beradi. "Til insoniyat jamiyatining mavjudligi va rivojlanishining zaruriy shartidir va ma'naviy madaniyatning elementi bo'lib, til, boshqa barcha ijtimoiy hodisalar singari, moddiylikdan ajratilgan holda tasavvur qilib bo'lmaydi" ma'lum bo'lishicha, til jamiyat madaniyatining elementi, madaniyatning ajralmas qismidir. Madaniyat tushunchasi juda mazmunli. Nemis faylasufi I. G. ga ko'ra. Cho'pon, madaniyat jahon tarixida qanday o'rin egallashidan qat'i nazar, barcha xalqlarning zaruriy atributiga aylanadi. Shu bilan birga, "madaniyat" so'zi barcha Evropa tillarida ko'p ma'nolarga ega. Har bir millat va xalqning o'z tarixi, o'z madaniyati bor, u asrlar va hatto ming yillar davomida shakllangan va har bir millatning asosiy o'ziga xosligi aynan uning tilida. Tildan boshqa hech narsa

¹ <https://fayllar.org/mustaqil-ishi-mavzu-tilning-ijtimoiy-xususiyatlari-va-uning-va.html>

ma'lum bir xalqning til sifatida barcha o'ziga xos xususiyatlari va nozikliklarini aks ettirmaydi.² Til, birinchi navbatda, insonning tafakkurini aks ettiradi. Har bir davlatning o'z milliy tili, hatto ikkitasi bor. "Madaniyat" so'zi ko'pincha inson taraqqiyoti darajasini anglatadi va bu holda "madaniyat" atamasi bilan sinonimdir, xuddi "madaniyat" insonning ma'naviy rivojlanish darajasi va uning tarbiyasi, ta'lim darajasi, ma'rifat darajasini anglatishi mumkin³. Agar biz xalq madaniyati haqida gapiradigan bo'lsak, unda biz xalq urf-odatlarini va an'analari, kundalik hayotning o'ziga xos xususiyatlari va boshqalarni nazarda tutamiz. Til va madaniyat o'rtasidagi munosabatlar murakkab va ko'p o'lchovli masaladir.

"Etnologiyada qabul qilingan tilda ushbu etnosni tashkil etuvchi butun kichik jamoa juda tez-tez tushuniladi va bu erda madaniyat iqtisodiyot, siyosat, ijtimoiy munosabatlar va madaniyat sohalariga bo'linmasdan, ijtimoiy hayotning barcha ko'rinishlarini qamrab oladi. Shunday qilib, bu erda madaniyat butun jamiyat sifatida tushuniladi va atamaning o'zi "jamiyat" atamasiga o'xshash ma'noda ishlatiladi. Madaniy va ijtimoiy antropologiya⁴ mutaxassislari o'rtasidagi munosabatlarni uzoq vaqt davomida aniqlashtirish natijasida "jamiyat" ga birgalikda yashaydigan va harakat qiladigan, muayyan munosabatlarga kiradigan odamlar guruhiga va madaniyatga – ularning turmush tarziga murojaat qilish odatiy holdir., moddiy va ma'naviy faoliyat shakllari." Ammo bu ikki tushunchani butunlay ajratib bo'lmaydi.

Madaniyat atamasining yuzdan ortiq ta'riflari mavjud, chunki madaniyat tushunchasi har xil va xilma-xildir. Asosiylarini ko'rib chiqaylik.

- Madaniyat inson hayotining va insoniyat jamiyatining turli jabhalarini ta'minlaydigan butun faoliyat tizimining ajralmas qismi va sharti sifatida inson faoliyatining ma'naviy tarkibiy qismidir. Bu shuni anglatadiki, madaniyat "hamma joyda mavjud", lekin shu bilan birga, har bir o'ziga xos faoliyat turida u faqat o'zining to'g'ri ma'naviy tomonini — ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan turli xil ko'rinishlarda ifodalaydi.

Shu bilan birga, madaniyat ma'naviy ishlab chiqarish jarayoni va natijasidir, bu uni iqtisodiyot, siyosat va ijtimoiy tuzilma bilan bir qatorda umumiy ijtimoiy ishlab chiqarish va ijtimoiy tartibga solishning muhim qismiga aylantiradi. Ma'naviy ishlab chiqarish madaniyatning turli tarkibiy qismlarida (afsonalar, din, badiiy madaniyat, mafkura, fan va boshqalarda) mujassamlangan madaniy me'yorlar, qadriyatlar, ma'no va bilimlarni shakllantirish, saqlash, tarqatish va amalga oshirishni ta'minlaydi.). Yalpi ishlab chiqarishning muhim tarkibiy qismi sifatida madaniyat samarasiz iste'mol yoki xizmatga aylanmaydi. Bu har qanday samarali ishlab chiqarish uchun ajralmas shartdir

- Madaniyat o'z mazmunini axloq va huquq, din, san'at va fan tizimida ifodalangan me'yorlar, qadriyatlar, ma'nolar, g'oyalar va bilimlar, an'ana va urf-odatlar tizimi orqali ochib beradi. Shu bilan birga, jamiyat madaniyati, uning xususiyatlari, tamoyillari va dinamikasi sotsiologik nuqtai nazardan nafaqat haqiqiy "madaniy" namoyishlar: badiiy ishlab chiqarish, din, huquq, fan va boshqalar bilan baholanishi kerak. Madaniyat, shuningdek, amalda samarali shaklda, munosabat va yo'nalishlar ishtirokchilarni namoyon qilgan voqealar va jarayonlar shaklida mavjud, ya'ni. turli qatlamlar, guruhlar va shaxslar. Umumiy tarixga kiritilgan yoki iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy hayotning ba'zi ko'rinishlari bilan bog'liq bo'lgan bu jarayonlar va hodisalar madaniy asosga ega bo'lib, ma'lum bir jamiyatning madaniy tarixi va madaniy merosining faktlari va omillari bo'lib chiqadi. Dinning kelib chiqishi yoki

² Li I., Li S., Chae Va Koreys. M.: birinchi mart. - 2005 y.16.

³ Islohotchi A. A. Tilshunoslikka kirish, M. Aspect Press, 2006

⁴ Yerasov B. S., ijtimoiy Madaniyatshunoslik. M.: Aspect matbuot-2000.

qabul qilinishi, davlatning shakllanishi, ijtimoiy tartibsizliklar, bosqinlar va urushlar, siyosiy islohotlar, ozodlik harakatlari, texnologik to'ntarishlar va ilmiy kashfiyotlar — bularning barchasida ushbu jamiyatni va xalqaro munosabatlarni⁵ shakllantiradigan madaniy naqshlar ham namoyon bo'ladi

Sepir-Vorf nazariyasiga ko'ra, insonning dunyo haqidagi surati asosan u gapiradigan til tizimi bilan belgilanadi. Vorfning fikriga ko'ra, tilning grammatik toifalari nafaqat ma'ruzachining fikrlarini etkazish vositasi bo'lib xizmat qiladi, balki ular uning g'oyalari shakllantiradi va aqliy faoliyatini boshqaradi. Shuning uchun turli tillarda so'zlashadigan odamlar dunyo haqida turli xil g'oyalarga ega bo'ladilar va agar tillar o'z tuzilishida juda farq qilsa, unda xalqlar o'rtasida dunyoni tushunishda muammolar bo'ladi. Masalan, koreys tilining tuzilishi rus tilining tuzilishidan tubdan farq qiladi.

Koreys alifbosi (Hangul) noyobdir va bu ham koreys madaniyatining bir jihati. Xangul bir guruh koreys olimlari tomonidan 1443 yoki 1444 yillarda (aniq sanasi ma'lum emas) Chison sulolasining to'rtinchi qiroli Buyuk Sejong (xangul) buyrug'i bilan yaratilgan. Aynan shu paytdan boshlab koreyslar yozuv uchun mukammal fonetik yozuvdan foydalanishni boshladilar, uning yodgorliklari bizning davrimizga juda ko'p etib keldi. Bundan oldin Koreyada Xitoycha belgilar ishlatilgan, ammo ular boshqacha talaffuz qilingan⁶. Ularning alifbosini yaratishning sababi shundaki, oddiy odamlar uchun Xitoycha belgilarni ishlatishni o'rganish juda qiyin edi va o'sha paytda faqat zodagonlarga o'qish va yozishni o'rgatishgan va aholining savodsizligiga qarshi kurashish va uning madaniy darajasini ko'tarish uchun., xangul (xangul) yaratildi. Rus va koreys madaniyati, koreyslar dunyosini idrok etish rus xalqidan sezilarli darajada farq qiladi. Koreyada, birinchi navbatda, ular tomonidan qat'iy rioya qilinadigan yosh va rasmiy ierarxiya mavjud, bu ierarxiya ularning tilida aks etadi – shuning uchun koreys tilida xushmuomalalikning to'rtta asosiy darajasi mavjud, ya'ni odam qanchalik katta bo'lsa (yoshi yoki darajasi bo'yicha), "yuqori" xushmuomalalik darajasi. Nutqning muloyim uslubida fe'l va otlarning maxsus sonlaridan foydalanib, suhbatdoshga hurmat ifodalanadi. Va, masalan, o'qituvchi bilan norasmiy nutq uslubida gaplashish mutlaqo qabul qilinishi mumkin emas, bu nafaqat hurmatsizlik, balki haqorat sifatida ham qabul qilinishi mumkin. Ma'lum bo'lishicha, koreys tilida munosabatlarning har bir turi uchun o'ziga xos suhbat qoidalari mavjud. Rus tilida bunday narsa yo'q. Ma'lum bo'lishicha, bu holda Sepir–Vorf nazariyasi to'g'ri. Ushbu gipoteza, shuningdek, bir nechta tillarda so'zlashadigan odamlar turli tillarda gaplashganda, aslida turli xil fikrlash tuzilmalari tomonidan boshqarilishi mumkinligini ko'rsatadi, umuman olganda, mamlakat madaniyatini, o'rganilayotgan tilni tushunmasdan tilni o'rganish mumkin emas.

Fonetik tizimning umumiy tabiati u yoki bu darajada jismoniy muhitga bog'liq degan fikr bor, shuning uchun tog'larda yoki mavjudlik uchun kurashni murakkablashtiradigan boshqa sharoitlarda yashovchi odamlarning tillarida quloqni kesuvchi shakllar rivojlanadi. nutq, tabiat tomonidan ma'qullangan xalqlar esa nutqqa ega. fonetik tizimlar quloqqa juda yoqimli. Bunday nazariyalarni rad etish oson, chunki ular ishonchli ko'rinadi. Shunday qilib, Amerikaning shimoli-g'arbiy sohilidagi aborigenlar dengiz hayvonlarining ko'plab shakllari bilan to'lib-toshgan mamlakatda osongina oziq-ovqat topadilar; ular juda qattiq iqlim sharoitida yashaydilar, deb ham aytish mumkin emas, lekin ularning tili fonetik aniqligi bo'yicha Kavkaz tillari bilan yaxshi raqobatlashishi mumkin. Boshqa tomondan, ehtimol, odamlarning hech biri eskimoslarga qaraganda qiyinroq jismoniy sharoitda yashamaydi va shu bilan birga ularning tilining fonetik tizimi nafaqat shimoli-g'arbiy sohil aholisi tillariga nisbatan juda

⁵ Ter-minasova S. G. til va madaniyatlararo aloqa, Slovo, M., 2000.

⁶ Ter-minasova S. G. til va madaniyatlararo aloqa, Slovo, M., 2000.

yoqimli taassurot qoldiradi, balki, ehtimol, Amerika tillaridan ham ustundir Umuman, bu borada hindlarning.

Albatta, fonetik tizimlarga o'xshash tillar deyarli bir xil jismoniy sharoitlarga ega bo'lgan uzluksiz hududga tarqalgan holatlar ko'p, garchi bu holatlarning barchasida biz atrof-muhitning bevosita ta'siri bilan emas, balki ular bilan taqqoslanadigan kamroq aniq psixologik omillar bilan shug'ullanayotganimizni osongina ko'rsatish mumkin bu madaniy elementlarning tarqalishiga ta'sir qiladi. Tlingit, xayda, Tsimshian, Kvakiutl va Salish kabi tillarning fonetik tizimlari ularning ma'ruzachilari bir xil ekologik sharoitda yashaganligi uchun emas, balki geografik jihatdan qo'shni hududlarda yashaganligi va shuning uchun bir-biriga psixologik ta'sir ko'rsatishi mumkinligi uchun o'xshashdir.

"Til madaniyat ko'zgidir, u nafaqat insonni o'rab turgan real dunyoni, nafaqat uning hayotining real sharoitlarini, balki xalqning ijtimoiy ongini, ularning mentalitetini, milliy xarakterini, turmush tarzini, urf-odatlarini, axloqini aks ettiradi, qadriyatlar tizimi, munosabat, dunyoga qarash. "Til va madaniyatni ajratib bo'lmaydi, uning madaniyati va milliy xususiyatlarini hisobga olmasdan xalq tilini ko'rib chiqish mumkin emas.⁷ Zero, xalqning tili va madaniyati bir vaqtning o'zida shakllanadi. Vaqt o'tishi bilan til, jamiyat madaniyati ham o'zgaradi. Madaniyatda yangi qadriyatlar, tilda yangi iboralar paydo bo'ladi; jamiyatda yangi texnologiyalar paydo bo'ladi - tilda yangi so'zlar paydo bo'ladi.

Madaniyat madaniy antropologiyaning predmeti sifatida insoniyat jamiyatining hayotning barcha sohalaridagi faoliyati natijalari va ma'lum bir davrda millat, sinf, odamlar guruhining turmush tarzini tashkil etuvchi va shartlovchi barcha omillar (g'oyalar, e'tiqodlar, urf-odatlar va an'analar) to'plamidir. Madaniy antropologiya madaniyatning rivojlanishini har tomonlama o'rganadi: turmush tarzi, dunyoga qarash, mentalitet va milliy xarakter, insonning ma'naviy, ijtimoiy va ishlab chiqarish faoliyati natijalari. Madaniy antropologiya insonning madaniyatni aloqa, aloqa, shu jumladan nutq orqali rivojlantirishning noyob qobiliyatini o'rganadi, insoniyat madaniyatlarining xilma-xilligini, ularning o'zaro ta'siri va ziddiyatlarini ko'rib chiqadi. Til va madaniyatning o'zaro ta'siriga alohida e'tibor beriladi.

Til fikrni shakllantiradi degan fikr fikrni o'rganishni aniq faktik (lingvistik) asosga qo'yishga imkon berdi. Lingvistik faktlarning harakati va grammatik kategoriyalarning rivojlanishi fikr harakatining bir shakli sifatida qaraladi. Shunday qilib, til va madaniyatning asosiy tushunchalarini ko'rib chiqib, biz ijtimoiy madaniyatning o'zgarishi va rivojlanishining tilda aks etishini ko'rib chiqamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'xati:

1. Islohotchi A. A. Tilshunoslikka kirish, M. Aspect Press, 2006
2. Yerasov B. S., ijtimoiy Madaniyatshunoslik. M.: Aspect matbuot-2000.
3. Li I., Li S., Chae Va Koreys. M.: birinchi mart. - 2005 y.16.
4. Sapir E. Tanlanganlar. tilshunoslik va Madaniyatshunoslik bo'yicha ishlar. 1993. C. 112
5. Ter-minasova S. G. til va madaniyatlararo aloqa, Slovo, M., 2000.
6. M. Tsvetaeva. Oqqush Tegirmoni. M., 1921, p. 32.
7. Yu. A. Fedosyuk. XIX asr klassiklari yoki rus hayotining entsiklopediyasi orasida nima aniq emas. M., 1998
8. [elektron resurs]. URL: <https://megaobuchalka.ru/14/31524.html>
9. [elektron resurs]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/hozirgi-zamon-tilshunosligida-til-va-madaniyatning-talqini/viewer>

⁷ <https://cyberleninka.ru/article/n/hozirgi-zamon-tilshunosligida-til-va-madaniyatning-talqini/viewer>